

Manuscript Title: Faktor Kemudahterancaman Multidimensi Bagi Kumpulan B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Author(s): Nor Zuriati Amani Ab Rani, Rospidah Ghazali & Mohd Khairi Ismail

Accepted Date: 09-November-2020

Please cite this article as: Nor Zuriati Amani Ab Rani, Rospidah Ghazali and Mohd Khairi Ismail. 2021. Faktor kemudahterancaman multidimensi bagi kumpulan B40 di Wilayah Kelantan Selatan. *Kajian Malaysia* (early view).

This is a provisional PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article.

**FAKTOR KEMUDAHERAN CAMAN MULTIDIMENSI BAGI
KUMPULAN B40 DI WILAYAH KELANTAN SELATAN**

***MULTIDIMENSIONAL VULNERABILITY FACTORS OF B40 GROUP IN
SOUTHERN REGION OF KELANTAN***

Nor Zuriati Amani Ab Rani¹, Rospidah Ghazali^{2*} and Mohd Khairi Ismail³

¹Fakulti Pengurusan dan Perniagaan, Universiti Teknologi MARA Cawangan Kelantan, MALAYSIA

²Institut Alam Sekitar dan Pembangunan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Selangor, MALAYSIA

³Fakulti Pengurusan dan Perniagaan, Universiti Teknologi MARA Cawangan Terengganu, MALAYSIA

*Corresponding author: rospidah@ukm.edu.my

ABSTRACT

Vulnerability means a sense of insecurity resulting from exposure to the threat of the effects of social and environmental changes. The inability to adapt to such changes puts external environmental pressures and uncertain risks on households and communities. The purpose of this study is to identify the multidimensional vulnerability factors of B40 households in the Southern Region of Kelantan. The respondents consisted of 385 heads (KIR) of B40 households. Data collection was conducted face-to-face through questionnaires. Data were analyzed using Exploratory Factor Analysis (EFA). The results of the study found that B40 households face multidimensional vulnerability in terms of economic, social/physical, and environmental vulnerabilities. The three components of economic vulnerability factors are (i) job and source of income loss, (ii) rising prices and production costs, and (iii) lack of capital and marketing. Meanwhile, social/physical and environmental vulnerabilities are explained by one component factor only. In conclusion, B40 households in the Southern Region of Kelantan need to diversify their income portfolio and not rely on one source of income only. They also need to take precautions against seasonal and environmental changes that will threaten and affect their daily activities. This study can be expanded by using other multidimensional aspects of vulnerability, such as health, market, political, demographic, and agricultural vulnerabilities. The study may also involve M40 and T20 households as respondents for future studies.

Keywords: vulnerability, sustainability livelihood, B40, exploratory factor analysis

ABSTRAK

Kemudahterancaman bermaksud rasa kurang selamat akibat keterdedahan terhadap ancaman hasil kesan daripada perubahan sosial dan alam sekitar. Ketidakupayaan untuk mengadaptasi terhadap perubahan tersebut memberi tekanan persekitaran luaran dan risiko yang tidak menentu ke atas isi rumah dan masyarakat. Kajian ini bertujuan untuk mengenalpasti faktor kemudahterancaman multidimensi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan. Responden terdiri daripada ketua isi rumah (KIR) B40 seramai 385 orang. Pengumpulan data menggunakan instrumen soal selidik melalui kaedah bersemuka. Data dianalisis menggunakan Analisis Faktor Penerokaan (EFA). Hasil dapatan kajian mendapati isi rumah B40 berhadapan dengan kemudahterancaman multidimensi dari aspek kemudahterancaman ekonomi, sosial/fizikal dan alam sekitar. Tiga komponen faktor kemudahterancaman ekonomi ialah (i) kehilangan pekerjaan dan punca pendapatan, (ii) kenaikan harga dan kos pengeluaran dan (iii) kekurangan modal dan pemasaran. Manakala kemudahterancaman sosial/fizikal dan alam sekitar dijelaskan oleh satu komponen faktor sahaja. Kesimpulannya, isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan perlu mempelbagaikan portfolio pendapatan dan tidak bergantung kepada satu sumber pendapatan sahaja. Mereka juga perlu mengambil langkah berjaga-jaga untuk menangani perubahan musim dan alam sekitar yang mengancam dan menjejaskan aktiviti harian mereka. Kajian ini boleh diperluaskan dengan menggunakan aspek kemudahterancaman multidimensi yang lain seperti kemudahterancaman kesihatan, pasaran, politik, demografi dan pertanian. Kajian ini juga boleh melibatkan isi rumah M40 dan T20 sebagai responden pada masa hadapan.

Kata kunci: kemudahterancaman, kelestarian penghidupan, B40, analisis faktor penerokaan

PENGENALAN

Isi rumah B40 berhadapan dengan kemudahterancaman multidimensi. Kemudahterancaman didefinisikan sebagai keterdedahan terhadap kerosakan atau kesakitan kesan berlakunya perubahan sosial dan alam sekitar serta ketidakupayaan untuk beradaptasi terhadap perubahan tersebut (Adger, 2006).

Perubahan persekitaran luaran dan risiko yang tidak menentu menyebabkan isi rumah mudah terdedah kepada risiko bahaya (kemudahterancaman) yang menjejaskan kehidupan mereka. Kerajaan melalui RMke-10 (2011-2015), RMke-11 (2016-2020) dan Dasar Wawasan Kemakmuran Bersama 2030 (WKB30) memberi tumpuan khusus kepada agenda meningkatkan taraf hidup kumpulan B40. Kumpulan B40 atau Bottom 40% didefinisikan sebagai kumpulan isi rumah berpendapatan 40 peratus terendah dari keseluruhan isi rumah dengan had pendapatan kasar bulanan adalah RM4,360.00 dan ke bawah pada tahun 2016 (Kementerian Hal Ehwal Ekonomi, 2019). Pada tahun 2016, statistik menunjukkan negeri Kelantan mencatatkan pendapatan purata isi rumah paling rendah berbanding negeri-negeri lain (Data Asas KPLB, 2018). Laporan Survei Pendapatan Isirumah dan Kemudahan Asas 2019, mendapati pendapatan purata isi rumah di Kelantan adalah RM4,874 lebih rendah daripada pendapatan isi rumah purata nasional iaitu RM7,901. Manakala pendapatan isi rumah penengah di Kelantan adalah RM3,563 iaitu lebih rendah daripada pendapatan penengah nasional iaitu RM5,873 (Jabatan Perangkaan Malaysia, 2020). Had pendapatan isi rumah B40 di Negeri Kelantan adalah RM3,030 dan ke bawah berbanding had pendapatan B40 di Malaysia iaitu RM4,850 dan ke bawah. Jumlah bilangan isi rumah B40 di negeri Kelantan adalah seramai 229,945 orang pada tahun 2019 (Jabatan Perangkaan Malaysia, 2020).

Ketidakseimbangan wilayah di negeri Kelantan menyebabkan kerajaan memberikan perhatian khusus kepada wilayah ini. Wilayah Kelantan Selatan (WKS) merupakan kawasan luar bandar yang masih ketinggalan daripada aspek pembangunan. Antara faktor yang menyumbang kepada masalah ini ialah kedudukannya yang jauh dari pusat pentadbiran iaitu Kota Bharu. Ini telah membataskan pelaksanaan program-program pembangunan di mana kemudahan infrastruktur asas dan sosial masih berada di tahap minima berbanding jajahan-jajahan Wilayah Kelantan Utara. Taburan penduduk yang berselerak, pembangunan yang perlahan, taraf pendidikan penduduk yang rendah, kekurangan akses perhubungan, masih banyak kawasan tidak menerima bekalan air bersih, bekalan elektrik tidak stabil dan akses kemudahan kesihatan yang rendah telah menyumbang kepada faktor-faktor kemunduran di WKS (KESEDAR, 2013). Hal ini menyebabkan kerajaan berhadapan kesukaran untuk membangunkan sosio-ekonomi penduduk WKS. Penglibatan hampir 80 peratus isi rumah dalam sektor pertanian yang tidak produktif menyebabkan penduduk WKS memperoleh pendapatan rendah (KESEDAR, 2013). Oleh itu, kajian ini dilaksanakan bagi mengenalpasti faktor kemudahterancaman multidimensi bagi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan.

KAJIAN LEPAS

Isi rumah yang memperoleh pendapatan rendah cenderung berhadapan dengan kemudahterancaman multidimensi dari aspek ekonomi, sosial dan alam sekitar (Rospidah,2017; Ismail et. al, 2019). Perbincangan kemudahterancaman di dalam kerangka penghidupan lestari telah dipelopori oleh Chambers & Conway,1992; Scoones,1998 dan DFID, 1999. Kemudahterancaman dibincangkan dalam tiga bentuk iaitu (i) kemudahterancaman berbentuk kejutan seperti kematian isi rumah secara tiba-tiba, kemarau, bencana alam, konflik dan peperangan, kemalangan, kenaikan harga barangan dan penurunan nilai mata wang; (ii) kemudahterancaman berbentuk tren merangkumi penurunan hasil pengeluaran, penurunan harga hasil pertanian, perubahan populasi, penyakit dan kenaikan kos pengeluaran dan (iii) kemudahterancaman berbentuk bermusim iaitu kenaikan harga barangan, pengeluaran, kesihatan dan peluang pekerjaan. Sementara Serrat (2008), menyatakan kemudahterancaman berhadapan dengan dua keadaan iaitu faktor luaran (kejutan, bermusim, keadaan tren jangkamasa) dan faktor dalaman. Faktor luaran kejutan adalah seperti konflik, kesakitan, banjir, ribut, kemarau, serangan penyakit tanaman dan serangga perosak. Manakala faktor luaran bermusim seperti harga dan peluang pekerjaan. Keadaan faktor luaran tren jangkamasa merujuk kepada demografi, alam sekitar, ekonomi, dan tren teknologi. Menurut Rospidah (2017) kumpulan B40 berhadapan dengan kemudahterancaman multidimensi seperti kebergantungan terhadap satu punca pendapatan, kos sara hidup tinggi, ketidakmampuan pemilikan rumah, kadar keberhutangan tinggi dan kekurangan pemilikan serta akses terhadap aset-aset penghidupan.

Hasil kajian Ismail et. al (2019), mendapati tiga faktor kemudahterancaman ekonomi disebabkan kehilangan punca pendapatan dan pekerjaan utama, kemusnahan hasil tanaman iaitu tanaman getah, sayur-sayuran dan ternakan dan kejatuhan harga tanaman atau tanaman komoditi. Manakala Mustaffa et. al, (2012) menyatakan kemudahterancaman boleh berlaku pada bila-bila masa seperti fenomena peningkatan kos sara hidup, peningkatan harga minyak bagi pengangkutan dan masalah harga pasaran yang tidak menentu terhadap barangan dan peralatan pengeluaran pertanian, perikanan dan penternakan. Yasar et. al (2016), menyatakan faktor perubahan ekonomi disebabkan oleh kos barangan input, kekurangan akses terhadap modal, pelaksanaan pemasaran dan pembayaran semula pinjaman.

Selain faktor ekonomi, faktor kemudahterancaman sosial dan fizikal juga menjejaskan kehidupan isi rumah. Ismail et. al, (2019), mendapati keadaan fizikal rumah yang sempit atau buruk, kekurangan kelengkapan dan peralatan rumah, kekurangan kemudahan asas seperti surau, tadika, dan kedai, masalah jaringan

perhubungan, masalah penagihan dadah, masalah ponteng sekolah dan kerohanian merupakan faktor kemudahterancaman sosial dan fizikal bagi penduduk luar bandar. Mustaffa et. al (2012), mendapati jenayah kecurian ke atas hasil pertanian dan ternakan menjejaskan sumber pendapatan isi rumah. Menurut Yasar (2016) dan Rospidah (2017), faktor kemudahterancaman sosial dipengaruhi oleh pengetahuan dan kemahiran isi rumah dalam mendapatkan maklumat, memperolehi kemudahan akses pendidikan dan kesihatan serta hubungan kerjasama antara jiran dan masyarakat.

Moser & Mellwaine (1997) menjelaskan kemudahterancaman merujuk kepada kesejahteraan isi rumah yang tidak selamat akibat perubahan persekitaran yang boleh mengancam kebajikan isi rumah. Ahmad Zubir (2017), menyatakan golongan petani yang berpendapatan rendah terdedah kepada bencana alam yang menjejaskan pendapatan. Perubahan musim terutamanya waktu tengkujuh telah menyebabkan isi rumah terdedah kepada risiko keselamatan diri akibat ribut yang melanda, aktiviti menoreh getah dan berkebun terhenti, ternakan dan tumbuhan dijangkiti penyakit, kemusnahan harta benda dan rumah, masalah kesihatan dan psikologi, kehilangan sumber pendapatan, serta menyumbang kepada masalah hubungan dengan ahli keluarga dan kejiranan (Mustaffa et. Al, 2012); Yasar, 2016); Noremy, 2017; Ismail et. al, 2019).

METODOLOGI

Populasi dan Sampel Kajian

Responden kajian adalah ketua isi rumah (KIR) B40 di Wilayah Kelantan Selatan. Penentuan responden melalui kaedah persampelan rawak berstrata disebabkan ciri-ciri isi rumah adalah daripada etnik Melayu, beragama Islam dan bekerja di sektor pertanian. Populasi bagi kajian adalah seramai 208053 orang melibatkan empat jajahan iaitu jajahan Gua Musang (44,307 orang), Kuala Krai (89,215 orang), Tanah Merah (23,663 orang) dan Jeli (50,868 orang) (KESEDAR, 2013). Kajian ini mengedarkan 400 borang soal selidik kepada 400 orang responden. Bagaimanapun setelah diedarkan borang soal selidik, didapati hanya 385 borang (96.25 %) sahaja yang lengkap diisi dan dikembalikan semula manakala 15 borang (3.75 %) tidak lengkap diisi oleh responden. Oleh itu, kajian ini mengambil kira hanya 385 orang responden sahaja sebagai sampel kajian. Kajian mengambil sampel yang melebihi penentuan saiz iaitu 383 (<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>) dengan aras keyakinan 95 peratus dan ralat persampelan 5 peratus supaya lebih mewakili populasi dan memperoleh lebih baik hasil dapatan kajian serta dapat mengurangkan ralat persampelan (Wan Mohd Zaifurin et. al., 2015; Sidek, 2002; Mohd Shaffie, 1995). Bilangan sampel

melebihi daripada sampel yang diperlukan juga mengambil kira kadar tindakbalas responden, pemulangan semula borang dan kelengkapan maklumat borang soal selidik (Gorard, 2003). Oleh yang demikian, pecahan sampel kajian ditunjukkan dalam jadual 1.

Jadual 1: Pecahan sampel kajian mengikut jajahan

Jajahan	Populasi	Peratusan (%)	Sampel kajian
Gua Musang	44307	21.3	82
Kuala Krai	89215	42.9	165
Tanah Merah	23663	11.4	44
Jeli	50868	24.4	94
Jumlah	208053	100%	385

Sumber: KESEDAR, 2013

Pecahan sampel kajian melibatkan 82 orang responden daripada jajahan Gua Musang, 165 orang responden daripada jajahan Kuala Krai, 44 orang responden daripada jajahan Tanah Merah dan 94 orang responden daripada jajahan Jeli.

Instrumen Kajian

Instrumen kajian adalah melalui kaedah bersemuka menggunakan borang soal selidik. Borang soal selidik terbahagi kepada dua bahagian iaitu profil responden dan faktor kemudahterancaman. Latar belakang responden mengandungi soalan jantina, umur, agama, bangsa, status perkahwinan, pekerjaan utama dan pendapatan. Manakala bahagian faktor kemudahterancaman mengandungi soalan berbentuk likert menggunakan lima skala interval dari satu (sangat tidak setuju) hingga lima (sangat setuju) bagi setiap pernyataan item. Pembolehubah bagi faktor kemudahterancaman diubahsuai daripada sumber kajian lepas mengikut kesesuaian objektif kajian dan diperolehi daripada hasil perbincangan dengan pihak Lembaga Kemajuan Kelantan Selatan (KESEDAR) iaitu sebuah agensi yang ditubuhkan pada 1978 bertujuan mengimbangi komposisi penduduk di antara Kelantan Selatan dengan Kelantan Utara, membasmi kemiskinan dan menyusun semula masyarakat. Senarai pembolehubah faktor kemudahterancaman adalah seperti Jadual 2.

Jadual 2: Senarai pemboleh ubah Faktor Kemudahterancaman Isi Rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Faktor	Kod	Indikator (Diubahsuai daripada kajian lepas)	Sumber rujukan
Ekonomi	EK1	Ancaman kehilangan pekerjaan (utama/sampingan)	Ismail et al, 2019; Rospidah, 2017; Mustaffa Omar et al, 2012; Serrat, 2008; DFID, 1999;
	EK2	Ancaman kehilangan punca pendapatan.	Ismail et al, 2019; Rospidah, 2017; Mustaffa Omar et al, 2012; Serrat, 2008; DFID, 1999;
	EK3	Ancaman kenaikan harga barang keperluan asas/makanan.	Rospidah, 2017; R. B. Radin Firdaus et al, 2014; Mustaffa Omar et al, 2012; DFID, 1999
	EK4	Ancaman kos input pekerjaan (utama/sampingan) meningkat.	Yasar, 2016; R. B. Radin Firdaus et al, 2014; Mustaffa Omar et al, 2012
	EK5	Ancaman pelaksanaan GST* bagi kos pengeluaran/ pekerjaan (R).	Kajian Lapangan, 2018
	EK6	Ancaman kekurangan modal bagi mengembangkan pekerjaan	Yasar, 2016; Mustaffa Omar et al, 2012
	EK7	Ancaman kerosakan peralatan pekerjaan (utama/sampingan) yang kerap.	Mustaffa Omar et al, 2012
	EK8	Ancaman kesukaran memasarkan/ mempromosikan barangan.	Yasar, 2016; KESEDAR, 2013; Mustaffa Omar et al, 2012
	EK9	Ancaman persaingan dalam pekerjaan/ perniagaan.	Mustaffa Omar et al, 2012
	EK10	Ancaman kesukaran membayar semula pinjaman (kewangan/bukan kewangan).	Rospidah, 2017; Yasar, 2016; Mustaffa Omar et al, 2012; Anna et. al 2011
Sosial/ Fizikal	SF1	Sikap rendah diri dan motivasi diri dalam melaksanakan pekerjaan (utama/sampingan)	Noremy et al, 2017
	SF2	Ancaman emosi (R) berpunca daripada masalah keluarga.	Anna et al, 2011
	SF3	Masalah kejiranan/masyarakat.	Yasar, 2016; Mustaffa Omar et al, 2012
	SF4	Ancaman kesihatan yang menjejaskan pekerjaan (utama/sampingan).	Rospidah, 2017; Yasar, 2016; Mustaffa Omar, 2016; Mustaffa Omar et al, 2012; Anna et al, 2011; DFID, 1999

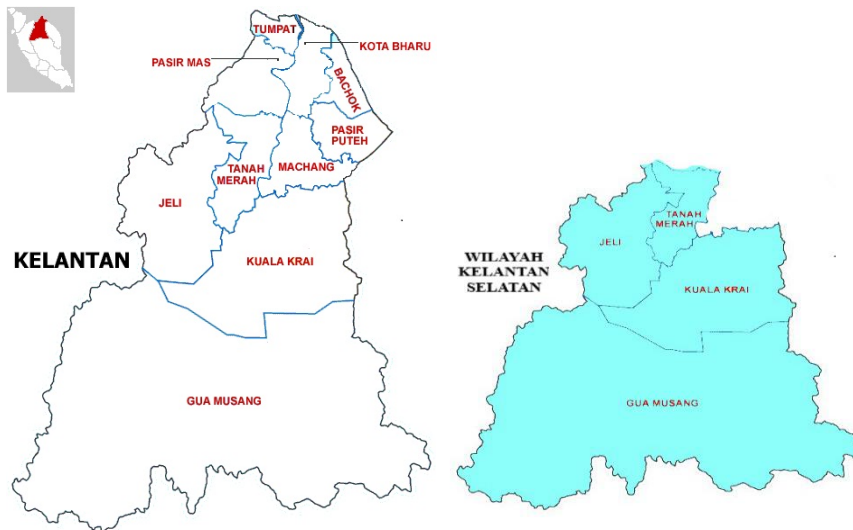

	SF5	Ancaman jenayah (seperti kecurian, penagihan dadah) di kawasan penempatan/pekerjaan.	Muyambo, F, 2017; Mustaffa Omar et al, 2012; Anna, 2011
	SF6	Ancaman kemudahan asas yang tidak lengkap dan mencukupi.	Ismail et al, 2019; Mustaffa Omar et al, 2012; Anna et al, 2011;
Alam Sekitar	AS1	Ancaman cuaca (ribut, kemarau, tengkujuh) yang menjejaskan hasil pendapatan (R).	Ismail et al, 2019; Muyambo, F, 2017; Noremy et al, 2017; Ahmad Zubir, 2017; Yasar, 2016; Mustaffa Omar, 2016; R. B. Radin Firdaus et al, 2014; Mustaffa Omar et al, 2012; Serrat, 2008; DFID, 1999
	AS2	Ancaman banjir di kawasan penempatan (R).	Ismail et al, 2019; Yasar, 2016; KESEDAR, 2013; Serrat, 2008;
	AS3	Ancaman serangan penyakit tanaman/ternakan bagi pengeluaran tanaman/ternakan.	Ismail et al, 2019; Muyambo, F, 2017; Yasar, 2016; KESEDAR, 2013, Mustaffa Omar et al, 2012; Serrat, 2008; DFID, 1999,
	AS4	Ancaman alam sekitar yang mengganggu aktiviti harian (R) dan keluarga.	Mustaffa Omar et al, 2012

Nota*: Pelaksanaan Cukai Barangan dan Perkhidmatan (GST) adalah pada tahun 2015 hingga 2018. GST kemudian diganti dengan Cukai Jualan dan Perkhidmatan (SST) pada tahun 2019

Kawasan Kajian

Kajian dijalankan di Wilayah Kelantan Selatan yang meliputi tiga per empat daripada Negeri Kelantan dengan keluasan 1.234 juta hektar merangkumi jajahan Gua Musang (797,977 hektar), jajahan Kuala Krai (235,689 hektar), jajahan Jeli (128,304 hektar) dan sebahagian jajahan Tanah Merah (72,273 hektar) (KESEDAR, 2013). Rajah 1 menunjukkan peta kawasan kajian.

Peta Negeri Kelantan

Peta Wilayah Kelantan Selatan

Rajah 1: Peta Negeri Kelantan dan Wilayah Kelantan Selatan

Taraf pembangunan kawasan WKS lebih rendah dari Kelantan Utara apabila kemudahan asas sekolah rendah, sekolah menengah, tadika awam, tadika swasta, pusat kesihatan awam dan pusat kesihatan swasta masih berada pada jarak lebih daripada 9 km daripada kediaman isi rumah. Peratusan isi rumah dengan jarak melebihi dari 9 km bagi kesihatan awam di Gua Musang adalah 5.9 peratus, Kuala Krai sebanyak 6.6 peratus, Jeli sebanyak 5.5 peratus dan Tanah Merah sebanyak 1.7 peratus manakala jarak melebihi dari 9 km bagi kesihatan swasta di Gua Musang (35.2 peratus), Kuala Krai (40 peratus), Jeli (25.3 peratus) dan Tanah Merah (10.9 peratus) (Laporan Survei Pendapatan Isi Rumah dan Kemudahan Asas Mengikut Negeri dan Daerah Pentadbiran Kelantan, 2019).

Kaedah Analisis

Data dianalisis menggunakan perisian Statistical Package for Social Science (SPSS) versi 22.0 melibatkan Analisis Faktor Penerokaan (EFA). Analisis faktor penerokaan merupakan teknik multivariat bagi mengurangkan faktor supaya menjadi beberapa set pemboleh ubah yang lebih kecil. Teknik ini digunakan untuk meneroka set data yang besar untuk menghasilkan satu set pemboleh ubah yang dikenali sebagai faktor agar dapat diinterpretasi dengan lebih mudah dan bermakna (Fauzi et al, 2014; Hair et al, 2014; Hair et al., 2010; An Gie Yong & Sean Pearce, 2013). Terdapat tiga peringkat untuk prosedur analisis faktor iaitu mengenal pasti korelasi antara faktor, mengekstrak faktor dan memutar faktor

(Chua, 2009). Nilai item yang mempunyai korelasi yang tinggi diletakkan dalam suatu konstruk yang sama manakala nilai item korelasi yang rendah dalam konstruk yang berbeza. Nilai keseragaman (communality) bagi mengekstrak faktor menunjukkan nilai 0 tidak menyumbang kepada perubahan varians manakala nilai 1 menyumbang sebanyak 100 peratus perubahan varians keseluruhan. Pemutaran faktor dikategorikan mengikut ciri-ciri yang sama atau komponen yang sama dan menyingkirkan item yang tidak relevan (Hair et al., 2010; Zainudin, 2018). Jadual 3 menunjukkan Indeks Goodness-of-fit Analisis Faktor Penerokaan.

Jadual 3 : Indeks *Goodness-of-fit* Analisis Faktor Penerokaan (EFA)

Indeks Analisis Faktor Penerokaan (EFA)	Nilai yang dicadangkan	Sumber Rujukan
Ujian Bartlett's Test of Sphericity (sig<0.05)	< 0.05	Hair et al, 2014; Fauzi et al, 2014; An Gie Yong & Sean Pearce , 2013
Ujian kecukupan Sampel Keiser-Meyer-Olkin (KMO)	> 0.60 > 0.50	Fauzi et al, 2014; An Gie Yong & Sean Pearce, 2013; Zainudin, 2018
Nilai faktor muatan (factor loading)	≥ 0.50	Hair, 2014; Parmjit Singh,2009
Nilai keseragaman (communality)	≥ 0.30	Hair, 2014; Tabachnick & Fidell, 2007
Nilai Eigen	≥ 1.00	Hair et al, 2014; Fauzi et al, 2014; Parmjit Singh, 2009
Nilai peratus perubahan varians	Melebihi 60 %	Hair et al, 2014; Zainudin, 2012

Analisis kebolehpercayaan ditentukan melalui nilai Cronbach Alpha. Nilai melebihi 0.60 dan semakin tinggi menunjukkan semakin tinggi kebolehpercayaan manakala nilai kurang daripada 0.60 adalah dianggap rendah dan tidak boleh diterima (Sekaran dan Bougie, 2009).

DAPATAN KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Analisis Profil Responden

Hasil kajian dalam Jadual 4 mendapati majoriti responden adalah lelaki iaitu 75.8 peratus dan perempuan adalah 24.2 peratus. Kebanyakan responden berumur di antara 41 tahun sehingga 50 tahun dengan peratusan sebanyak 36.1 peratus, diikuti berumur antara 51 tahun sehingga 60 tahun sebanyak 25.2 peratus. Responden berumur 61 tahun dan ke atas dengan 22.6 peratus, umur 31 tahun

hingga 40 tahun dengan 12.5 peratus dan 3.6 peratus berumur antara 21 tahun sehingga 30 tahun. Purata umur responden adalah 50.82 tahun manakala minimum umur adalah 22 tahun dan maksimum umur responden adalah 77 tahun. Dapatan kajian mendapati kesemua responden berbangsa Melayu dan beragama Islam. Majoriti responden sudah berkahwin iaitu 91.2 peratus, belum berkahwin sebanyak 3.6 peratus dan lain-lain iaitu ibu tunggal dan duda sebanyak 5.2 peratus. Pekerjaan utama majoriti responden adalah penoreh getah iaitu 42.1 peratus dan 57.9 peratus terlibat dalam pekerjaan sebagai buruh, bekerja sendiri, berniaga, pemandu, guru Al-quran dan guru agama, pemandu, mekanik, pengawal keselamatan, pesara dan peneroka.

Pendapatan isi rumah B40 WKS antara RM1001 hingga RM2000 sebulan iaitu 51.4 peratus. Pendapatan ini merangkumi pendapatan pekerjaan utama, pendapatan pekerjaan sampingan dan sumber-sumber pendapatan lain seperti pendapatan pasangan, bantuan pendidikan, hasil sewa tanah, bantuan Jabatan Kebajikan Masyarakat (JKM) dan BRIM¹. Ini diikuti responden yang memperoleh pendapatan antara RM501 hingga RM1000 dengan 24.2 peratus, sebanyak 14.3 peratus responden memperoleh pendapatan RM2001 hingga RM3000, 7.2 peratus responden memperoleh pendapatan RM3001 hingga RM4000 dan hanya 3.1 peratus yang berpendapatan kurang dari RM501. Pendapatan minimum responden adalah RM287.50 manakala maksimum pendapatan adalah RM 3857.50. Purata pendapatan isi rumah B40 di WKS pula adalah RM1,520.66. Hasil kajian mendapati pendapatan isi rumah B40 adalah berada di bawah daripada pendapatan B40 yang telah ditetapkan oleh kerajaan iaitu RM4,360, maka pendapatan bagi responden B40 di WKS adalah berpendapatan rendah.

Jadual 4 : Profil Responden

		Jumlah	
		Bilangan (orang)	Peratus (%)
Jantina	Lelaki	292	75.8
	Perempuan	93	24.2
Umur	21-30	14	3.6
	31-40	48	12.5
	41-50	139	36.1

¹ BRIM merupakan bantuan kewangan oleh kerajaan yang diterima oleh responden sewaktu kajian dilaksanakan (2018) dan pada tahun 2019 BRIM dikenali sebagai Bantuan Sara Hidup (BSH).

	51-60	97	25.2
	61 Keatas	87	22.6
Agama	Islam	385	100
Bangsa	Melayu	385	100
Status perkahwinan	Berkahwin	351	91.2
	Belum Berkahwin	14	3.6
	Lain-lain	20	5.2
Pekerjaan Utama	Penoreh Getah	162	42.1
	Berniaga	50	13.0
	Buruh	42	10.9
	Bekerja Sendiri	21	5.5
	Pengawal Keselamatan	12	3.1
	Peneroka	12	3.1
	Pesara	11	2.9
	Pemandu	10	2.6
	Nelayan/Petani/Penternak	6	1.6
	Mekanik	6	1.6
	Guru	5	1.3
Lain-lain	48	12.5	
Pendapatan	Kurang dari RM501	14	3.1
	RM 501 hingga RM 1000	87	24.2
	RM 1001 hingga RM 2000	200	51.4
	RM 2001 hingga RM 3000	57	14.3
	RM 3001 hingga RM 4000	27	7.2

Sumber: Kajian lapangan 2018

Analisis Faktor Penerokaan (EFA)

Analisis faktor penerokaan (EFA) mendapati hasil ujian KMO bagi faktor kemudahterancaman ditunjukkan berdasarkan Jadual 5. Nilai ujian KMO bagi ketiga-tiga faktor kemudahterancaman di WKS adalah melebihi daripada 0.7 dan menepati syarat yang ditetapkan iaitu 0.6 (Fauzi et al, 2014; Sean Pearce & An Gie Yong, 2013; Zainudin, 2012). Nilai KMO kemudahterancaman ekonomi adalah 0.815, kemudahterancaman sosial/fizikal adalah 0.828 dan kemudahterancaman alam sekitar adalah 0.748. Hasil ujian Barlett's Test of Sphericity pula adalah signifikan bagi faktor kemudahterancaman ekonomi, sosial/fizikal dan alam sekitar dimana nilai $p < 0.05$. Ini menunjukkan bahawa korelasi antara item-item memadai untuk analisis faktor.

Jadual 5 : Ujian KMO dan *Bartlett's Test of Sphericity* bagi Kemudahterancaman Ekonomi, Sosial/Fizikal dan Alam Sekitar bagi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Faktor Kemudahterancaman	<i>Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO)</i>	<i>Bartlett's Test of Sphericity</i>		
		<i>Approx. Chi-Square</i>	<i>df</i>	<i>Sig.</i>
Ekonomi	0.815	1981.870	45	0.000
Sosial/Fizikal	0.828	902.910	15	0.000
Alam Sekitar	0.748	594.085	6	0.000

Berdasarkan total variance explained di Jadual 6 menunjukkan faktor kemudahterancaman ekonomi mempunyai tiga komponen dengan nilai eigen berada pada nilai antara 1.219 hingga 4.529. Nilai varians bagi komponen 1 adalah 29.138%, komponen 2 adalah 23.522% dan komponen 3 adalah 19.821%. Jumlah keseluruhan varians bagi mengukur faktor kemudahterancaman ekonomi adalah 72.481%. Faktor kemudahterancaman sosial/ fizikal dan alam sekitar hanya ada satu komponen sahaja dengan nilai eigen adalah 3.363 dan 2.617. Nilai jumlah keseluruhan varians bagi komponen kemudahterancaman sosial/fizikal adalah 56.044% dan nilai jumlah keseluruhan varians bagi komponen kemudahterancaman alam sekitar adalah 65.424%.

Jadual 6 : *Total Variance Explained* bagi Kemudahterancaman Ekonomi, Sosial/Fizikal dan Alam Sekitar bagi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Pemboleh ubah	Komponen	<i>Extraction Sums of Squared Loadings</i>			<i>Rotation Sums of Squared Loadings</i>		
		Jumlah	% Varians		Jumlah	% Varians	
			%	Terkumpul		%	Terkumpul
Ekonomi	1	4.529	45.286	45.286	2.914	29.138	29.138
	2	1.501	15.009	60.295	2.352	23.522	52.661
	3	1.219	12.186	72.481	1.982	19.821	72.481
Sosial/Fizikal	1				3.363	56.044	56.044
Alam Sekitar	1				2.617	65.424	65.424

Faktor Kemudahterancaman Ekonomi

Hasil dapatan kajian berdasarkan jadual 7, mendapati faktor kemudahterancaman ekonomi mempunyai tiga komponen dimana komponen 1 merujuk kepada EK1 dan EK2. Nilai pengaruh yang paling tinggi adalah EK1 iaitu 0.918 dan EK2 adalah 0.901. Komponen 1 boleh dikelaskan kepada faktor kehilangan pekerjaan

dan punca pendapatan. Menurut Rospidah (2017), pergantungan isi rumah kepada satu punca pendapatan menjadikan isi rumah mudah terdedah terhadap kejutan dan tekanan yang berpotensi menjejaskan kehidupan mereka. Pekerja yang kehilangan pekerjaan terutamanya yang telah berkeluarga berhadapan kesukaran untuk meneruskan kehidupan kesan kehilangan pendapatan (Ismail et. al, 2019; Mustaffa Omar et al, 2012). Keadaan mereka lebih tertekan sekiranya mereka mempunyai komitmen kewangan bulanan seperti sewa beli kereta, rumah dan lain-lain perbelanjaan. Komponen 2 merujuk kepada EK3, EK4 dan EK5. Nilai pengaruh yang tertinggi bagi komponen ini adalah EK3 iaitu 0.836, diikuti EK5 iaitu 0.780 dan EK4 iaitu 0.747. Komponen 2 boleh dikelaskan kepada faktor kenaikan harga dan kos pengeluaran. Faktor kenaikan harga adalah disebabkan faktor luaran bermusim (Serrat, 2008; DFID, 1999). Kenaikan harga barangan menyebabkan isi rumah B40 di WKS terjejas dan mudah terancam berikutan kebanyakan mereka terlibat dalam aktiviti pertanian. Sekiranya kos input pengeluaran meningkat, ini akan mengurangkan pengeluaran dan akhirnya memberi kesan kepada pengurangan hasil pendapatan (Mustaffa Omar et al, 2012; Yasar, 2016). Hasil pendapatan yang rendah menyukarkan isi rumah untuk mendapatkan keperluan asas. Pelaksanaan GST bagi kos pengeluaran dan kenaikan harga barangan keperluan asas seperti makanan memberi kesan yang besar terhadap isi rumah dan menyebabkan mereka mudah terancam.

Komponen 3 merujuk kepada EK6, EK7, EK8, EK9 dan EK10. Nilai yang paling tinggi adalah EK 8 iaitu 0.846. Ini diikuti EK9 iaitu 0.782, EK6 iaitu 0.751, EK7 iaitu 0.669 dan EK10 iaitu 0.620. Komponen ini dikelaskan kepada faktor kekurangan modal dan pemasaran. Kekurangan modal dalam mengembangkan pekerjaan akan menyebabkan isi rumah B40 di WKS terjejas. Ini memberi kesan dalam aktiviti pemasaran barangan dan perkhidmatan. Kerosakan peralatan yang kerap juga mengurangkan pengeluaran barangan dan perkhidmatan (Mustaffa Omar et al, 2012). Kekurangan pengeluaran menyebabkan isi rumah memperoleh pendapatan yang rendah dan berhadapan dengan keadaan yang mudah terancam. Yasar (2016), menyatakan akses modal yang mudah, kos input yang sesuai dengan output, dasar/strategi pemasaran yang menguntungkan serta kemampuan dalam mengembalikan pinjaman yang baik mampu meningkatkan pendapatan petani. Namun sebaliknya, jika akses modal yang susah, kos input dan output yang tidak setanding, dasar/strategi pemasaran yang tidak menguntungkan serta tidak mampu mengembalikan pinjaman secara baik boleh menjadi kepada faktor kemudahterancaman.

Faktor Kemudahterancaman Sosial/Fizikal

Faktor kemudahterancaman sosial/fizikal dalam jadual 7 menunjukkan satu komponen sahaja di mana nilai SF2 merupakan nilai yang tertinggi iaitu 0.830.

Ini diikuti nilai SF3 iaitu 0.824, SF5 iaitu 0.779, SF4 iaitu 0.733, SF6 iaitu 0.696 dan SF1 adalah 0.606. Nilai SF2 merupakan nilai yang paling mempengaruhi sosial/fizikal iaitu ancaman emosi yang berpunca daripada masalah keluarga. Hubungan kekeluargaan, hubungan kemasyarakatan, dan penglibatan dalam organisasi dan aktiviti sosial merupakan modal sosial. Modal sosial penting bagi isi rumah menangani kemerosotan taraf kehidupan (Moser, 1998). Modal sosial membantu seseorang individu menjalinkan hubungan dengan pasaran, kerajaan dan masyarakat bagi membolehkan akses kepada sumber (Bebbington, A. 1999). Masalah kejiranan (SF3) menyebabkan kegagalan individu membina jaringan dan perhubungan dengan kerajaan, pasaran, masyarakat dan kekeluargaan. Ini mempengaruhi akses kepada jaringan tersebut terutamanya dalam membantu mempertahankan kehidupan mereka. Selain itu, peningkatan kadar jenayah (SF5) juga menyebabkan isi rumah terdedah kepada risiko bahaya dan sekaligus menyebabkan mereka hidup dalam ketakutan. Kesan jenayah juga mempengaruhi aktiviti penjaan pendapatan isi rumah (Ismail et. al,2019; Mustaffa Omar et al, 2012; Anna, 2011). Masalah kesihatan (SF4) juga dikaitkan dengan kemudahterancaman sosial/fizikal di WKS. Mereka berhadapan dengan masalah kesihatan seperti diabetes, masalah tekanan yang melampau (hypertension) dan masalah jantung. Mereka yang berhadapan masalah kesihatan didapati tidak pernah menghadiri ceramah berkenaan dengan kepentingan penjagaan kesihatan (Ahmad Zubir, 2018).

Faktor Kemudahterancaman Alam Sekitar

Faktor kemudahterancaman alam sekitar bagi isi rumah B40 di WKS mempunyai hanya satu komponen iaitu AS1 (0.744), AS2 (0.776), AS3 (0.850) dan AS4(0.859). Pengaruh kemudahterancaman alam sekitar yang tertinggi adalah AS4 dimana didapati ancaman alam sekitar mengganggu aktiviti harian isi rumah dan keluarga. Kesan daripada bencana yang dihadapi menyebabkan hasil pendapatan yang diperolehi terjejas (Ismail et. al,2019; Ahmad Zubir,2017; Mustaffa Omar et al, 2012). Kebergantungan kepada pendapatan daripada sumber utama semata-mata menyumbang kepada golongan berpendapatan rendah terperangkap ke dalam golongan mudah terjejas dan terancam (Rospidah,2017). Kesan perubahan iklim dan kerapnya berlaku banjir di musim hujan menyebabkan suhu dirasakan semakin panas, berlakunya serangan penyakit dan serangan perosak tanaman yang semakin meningkat (Ismail et al ,2019; Noremy,2017; Yasar,2016; Mustaffa Omar et al,2012).

Jadual 7: Komponen Faktor Kemudahterancaman Ekonomi, Sosial/Fizikal dan Alam Sekitar bagi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Faktor	Kod	Item	1	2	3
Ekonomi	EK1	Ancaman kehilangan pekerjaan (utama/ sampingan).			0.918
	EK2	Ancaman kehilangan punca pendapatan.			0.901
	EK3	Ancaman kenaikan harga barang keperluan asas/makanan.		0.836	
	EK4	Ancaman kos input pekerjaan (utama/ sampingan) meningkat		0.747	
	EK5	Ancaman pelaksanaan GST bagi kos pengeluaran/ pekerjaan (R)		0.780	
	EK6	Ancaman kekurangan modal bagi mengembangkan pekerjaan	0.751		
	EK7	Ancaman kerosakan peralatan pekerjaan (utama/sampingan) yang kerap	0.669		
	EK8	Ancaman kesukaran memasarkan/ mempromosikan barangan.	0.846		
	EK9	Ancaman persaingan dalam pekerjaan/ perniagaan.	0.782		
	EK10	Ancaman kesukaran membayar semula pinjaman (kewangan/bukan kewangan)	0.620		
Sosial/ Fizikal	SF1	Sikap rendah diri dan motivasi diri dalam melaksanakan pekerjaan (utama/sampingan).	0.606		
	SF2	Ancaman emosi (R) berpunca daripada masalah keluarga.	0.830		
	SF3	Masalah kejiranan/masyarakat.	0.824		
	SF4	Ancaman kesihatan yang menjejaskan pekerjaan (utama/sampingan)	0.733		
	SF5	Ancaman jenayah (seperti kecurian, penagihan dadah) di kawasan penempatan/ pekerjaan.	0.779		
	SF6	Ancaman kemudahan asas yang tidak lengkap dan mencukupi.	0.696		
Alam Sekitar	AS1	Ancaman cuaca (ribut, kemarau, tengkujuh) yang menjejaskan hasil pendapatan (R).	0.744		
	AS2	Ancaman banjir di kawasan penempatan (R).	0.776		
	AS3	Ancaman serangan penyakit tanaman/ternakan bagi pengeluaran tanaman/ternakan.	0.850		
	AS4	Ancaman alam sekitar yang mengganggu aktiviti harian (R) dan keluarga.	0.859		

Analisis Kebolehpercayaan

Secara keseluruhannya, nilai Cronbach Alpha bagi kemudahterancaman ekonomi, sosial/fizikal dan alam sekitar melebihi daripada 0.6 dan boleh diterima dalam menentukan kebolehpercayaan (Sekaran dan Bougie, 2009). Merujuk kepada jadual 8, nilai Cronbach Alpha bagi faktor kemudahterancaman ekonomi

bagi komponen 1 iaitu EK1 dan EK2 adalah 0.933, komponen 2 iaitu EK3, EK4 dan EK5 adalah 0.785, manakala komponen 3 iaitu EK6, EK7,EK8,EK9 dan EK10 adalah 0.836. Nilai Cronbach Alpha bagi faktor kemudahterancaman sosial/fizikal adalah 0.839 dan nilai bagi faktor kemudahterancaman alam sekitar adalah 0.823.

Jadual 8: Nilai kebolehpercayaan Faktor Kemudahterancaman Ekonomi, Sosial/Fizikal dan Alam Sekitar bagi isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan

Faktor	Sub faktor	Kod	Item	Cronbach Alpha
Ekonomi	Kehilangan pekerjaan dan punca pendapatan	EK1	Ancaman kehilangan pekerjaan (utama/sampingan).	0.933
		EK2	Ancaman kehilangan punca pendapatan.	
	Kenaikan harga dan kos pengeluaran	EK3	Ancaman kenaikan harga barang keperluan asas/makanan.	0.785
		EK4	Ancaman kos input pekerjaan (utama/sampingan) meningkat	
		EK5	Ancaman perlaksanaan GST bagi kos pengeluaran/ pekerjaan (R)	
	Kekurangan modal dan pemasaran	EK6	Ancaman kekurangan modal bagi mengembangkan pekerjaan	0.836
		EK7	Ancaman kerosakan peralatan pekerjaan (utama/sampingan) yang kerap	
		EK8	Ancaman kesukaran memasarkan/mempromosikan barangan.	
		EK9	Ancaman persaingan dalam pekerjaan/perniagaan.	
		EK10	Ancaman kesukaran membayar semula pinjaman (kewangan/bukan kewangan)	
Sosial/ Fizikal	SF1	Sikap rendah diri dan motivasi diri dalam melaksanakan pekerjaan (utama/sampingan).	0.839	
	SF2	Ancaman emosi (R) berpunca daripada masalah keluarga.		
	SF3	Masalah kejiwaan/masyarakat.		
	SF4	Ancaman kesihatan yang menjejaskan pekerjaan (utama/sampingan)		
	SF5	Ancaman jenayah (seperti kecurian,penagihan dadah) di kawasan penempatan/ pekerjaan.		
	SF6	Ancaman kemudahan asas yang tidak lengkap dan mencukupi.		
Alam Sekitar	AS1	Ancaman cuaca (ribut, kemarau, tengkujuh) yang menjejaskan hasil pendapatan (R).	0.823	
	AS2	Ancaman banjir di kawasan penempatan (R).		
	AS3	Ancaman serangan penyakit tanaman/ternakan bagi pengeluaran tanaman/ternakan.		
	AS4	Ancaman alam sekitar yang mengganggu aktiviti harian (R) dan keluarga.		

KESIMPULAN DAN CADANGAN

Secara kesimpulannya, isi rumah B40 di Wilayah Kelantan Selatan berhadapan dengan kemudahterancaman multidimensi dari aspek kemudahterancaman ekonomi, sosial/fizikal dan alam sekitar. Kemudahterancaman ekonomi ditentukan oleh tiga komponen faktor iaitu (i) kehilangan pekerjaan dan punca pendapatan, (ii) kenaikan harga dan kos pengeluaran dan (iii) kekurangan modal dan pemasaran. Manakala kemudahterancaman sosial/fizikal dan alam sekitar dijelaskan oleh satu komponen faktor sahaja iaitu sosial/fizikal dan alam sekitar. Semua item diterima sebagai penentu kepada kemudahterancaman multidimensi. Ujian Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) bagi ketiga-tiga faktor kemudahterancaman multidimensi adalah melebihi daripada 0.7 dan hasil ujian Barlett's Test of Sphericity adalah signifikan pada aras $p < 0.05$. Hasil analisis kebolehpercayaan mendapati nilai Cronbach Alpha adalah melebihi daripada 0.6 dan kajian adalah diterima.

Cadangan bagi mengurangkan ancaman bagi isi rumah B40 di WKS adalah isi rumah perlu mempelbagaikan portfolio pendapatan dan tidak bergantung kepada satu sumber pendapatan sahaja. Disamping itu, ancaman perubahan persekitaran sukar dielakkan bagaimanapun, isi rumah boleh mengurangkan risiko dengan mengambil tindakan awal dan sentiasa mengambil langkah berjaga-jaga terhadap perubahan musim dan alam sekitar. Perubahan musim ini boleh dijangka kerana kerap berlaku pada waktu yang sama iaitu penghujung akhir tahun disebabkan perubahan angin Monsun. Tindakan awal dapat mengurangkan risiko kerugian dan pengurangan dalam pendapatan.

Limitasi kajian ini adalah terhadap kemudahterancaman multidimensi dari aspek ekonomi, sosial/fizikal dan alam sekitar. Oleh itu, dicadangkan kajian ini boleh diperbincangkan lagi oleh penyelidik baru pada masa akan datang dengan menggunakan aspek kemudahterancaman multidimensi yang lain seperti kemudahterancaman kesihatan, pasaran, politik, demografi dan pertanian. Responden kajian ini juga terhad kepada kumpulan B40 dan melibatkan kawasan luar bandar sahaja. Oleh itu, saranan pada penyelidik akan datang agar memperluaskan skop responden kajian kepada isi rumah berpendapatan pertengahan 40 peratus (M40) dan isi rumah berpendapatan 20 peratus tertinggi (T20) sebagai responden kajian. Pelaksanaan kajian juga boleh dikembangkan kepada isi rumah di kawasan bandar.

PENGHARGAAN

Para Penulis menghargai Geran Top Down (TD) Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM-TD-2015-005) kerana membiayai kerja lapangan dan aktiviti penyelidikan berkaitan.

RUJUKAN

- Adger, W.N.(2006), 'Vulnerability', *Global Environmental Change* 16(3), 268–281.<https://dx.doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.02.006>
- Ahmad Zubir Ibrahim, Chamhuri Siwar (2017). *Kelestarian Penghidupan Petani Luar Bandar*. Sintok: Universiti Utara Malaysia
- Ahmad Zubir Ibrahim, Kalthum Hj Hassan, Roslina Kamaruddin &, Abd Rahim Anuar. (2018). The Level of Livelihood Assets Ownership Among Vulnerability Group in East Coast of Malaysia. *European Journal of Sustainable Development* (2018), 7, 3, 157-161 ISSN: 2239-5938 Doi: 10.14207/ejsd.2018.v7n3p157
- An Gie Yong, Sean Pearce (2013). A Beginner's Guide to Factor Analysis: Focusing on Exploratory Factor Analysis. *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology* 2013, Vol. 9 (2), p. 79-94. DOI:10.20982/tqmp.09.2p079
- Anna A/P Arokia Nathen, Doris Padmini A/P Selvaratnam & Norlaila Abu Bakar. (2011). Hubungan Tingkat Pendapatan dan Kehidupan Lestari: Kerangka Konseptual. *Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia ke VI (PERKEM VI), Ekonomi Berpendapatan Tinggi: Transformasi ke Arah Peningkatan Inovasi, Produktiviti dan Kualiti Hidup, Melaka Bandaraya Bersejarah, 5 – 7 Jun 2011*. ISSN: 2231-962X
- Bebbington, A. (1999). A Capitals and Capabilities: A Framework for Analyzing Peasant Viability, Rural Livelihoods and Poverty. *World Development*, Vol. 27(12), 2021 -2044.
- Brave, H., Maria, Y.H. (2000) Wakiksuyapi: Carrying the historical trauma of the Lakota. *Tulane Studies In Social Welfare*, 21 (22), 245-266.
- Chambers, R., and G. Conway. (1992). *Sustainable Rural Livelihoods: Practical Concepts For The 21st Century*. IDS Discussion Paper 296. Institute of Development Studies, Brighton, UK.
- Devereux, S., Baulch, B., Phir, A. & Wheeler, R.S. (2006). *Vulnerability to chronic poverty and malnutrition; A report for DFID Malawi*. http://www.ids.ac.uk/files/Malawi_Vulnerability_Report_Final.pdf
- DFID. (1999). *Sustainable Livelihoods and Poverty Elimination*. UK: Department for International Development.
- Fauzi Hussin, Jamal Ali & Mohd Saifoull Zamzurinoor (2014). *Kaedah Penyelidikan & Analisis Data SPSS*. Sintok : UUM Press. ISBN 978-967-0474-67-0
- Gorard, S. (2003) *Quantitative Methods in Social Science*. London: Continuum.
- Hair J.F, Black W.C, Babin B.J, Anderson R.E. (2014). *Multivariate Data Analysis*. 7th edition. Pearson New International Edition, USA.

- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., and Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective*, 7th Edition. New Jersey: Pearson Educational Inc.
- Henninger, N. (1998). *Mapping and Geographic Analysis of Human Welfare and Poverty Review and Assessment*. World Resources Institute. Washington.
- Ismail, M. K., Siwar, C., Ghazali, R., Rani, N. Z. A. A., & Talib, B. A. (2019). The analysis of vulnerability faced by Gahai Agropolitan Participants. *Planning Malaysia*. <https://doi.org/10.21837/pmjournal.v17.i10.645>
- Jabatan Perangkaan Malaysia (2020). *Laporan Survei Pendapatan Isirumah dan Kemudahan Asas 2019*. Putrajaya
- Jabatan Perangkaan Malaysia (2019). *Laporan Survei Pendapatan Isi Rumah dan Kemudahan Asas Mengikut Negeri dan Daerah Pentadbiran Kelantan, 2019*. Putrajaya.
- Jabatan Perangkaan Malaysia. (2017). *Laporan Penyiasatan Pendapatan Isi Rumah dan Kemudahan Asas 2016*. Putrajaya
- Kementerian Hal Ehwal Ekonomi. Bahagian Pembangunan Ekuiti. (2019). *Klasifikasi Pendapatan Isi Rumah Malaysia*. 2019.
- Kementerian Pembangunan Luar Bandar (KPLB), Bahagian Perancangan Strategik (2018). *Data Asas KPLB Suku Pertama 2018*. www.rurallink.gov.my
- KESEDAR. (2013). *Laporan Akhir Pelan Strategik KESEDAR Dalam Hala Tuju Baru Wilayah Kelantan Selatan 2030*. Akademi Audit Sdn Bhd.
- Mohd Shaffie Abu Bakar (1995), *Metodologi Penyelidikan*, Edisi ke 2. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia, h. 68.
- Moser, C.O.N. (1997). *The Asset Vulnerability Framework: Reassessing Urban Poverty Reduction Strategies*. *World Development*. Vol 26 (1), 1-19.
- Muhammad Yasar, Chamhuri Siwar, Rospidah Ghazali. (2016). Analisis Kemudahterancaman Pesawah Padi di Kawasan Pembangunan Bersepadu Terengganu Utara, Malaysia. *Jurnal Ekonomi Malaysia* 50(2) 2016 39 – 47. <http://dx.doi.org/10.17576/JEM-2016-5002-04>
- Mustaffa Omar (2016). Perbandingan indeks kelestarian hidup dan kemudahterancaman komuniti minoriti Orang Asli di Semenanjung Malaysia. *Malaysian Journal of Society and Space* 12 issue 8 (34 - 47) © 2016, ISSN 2180-2491
- Mustaffa Omar, Mohd Samsudin, Ishak Yussof, Sharina A. Halim. (2012). Kemudahterancaman dan Kelestarian Hidup Komuniti Luar Bandar: Satu Penelitian Dari Sudut Kerangka Kelestarian Hidup. *Journal of Tropical Marine Ecosystem* 2(2012):71-82
- Muyambo, F., Jordaan, A.J. & Bahta, Y.T., (2017), 'Assessing social vulnerability to drought in South Africa: Policy implication for drought risk reduction', *Jamba: Journal of Disaster Risk Studies* 9(1), a326. <https://doi.org/10.4102/jamba.v9i1.326>
- Noremy Md Akhir, Azlinda Azman, Nazirah Hassan & Nur Hafizah Md Akhir. (2017). Kajian Penelitian Masalah Mangsa Bencana Banjir Disember 2014 di Kelantan. *Journal of Social Sciences and Humanities*. Special Issue 3 (2017): 007 ISSN:1823-884x
- Nurul Ashikin Alias, Chamhuri Siwar, Mohd Khairi Ismail, Nor Diana Mohd Idris. (2018). *Flood Disaster Management in Sungai Pahang Basin: Case of Temerloh*.

- In Improving Flood Management, Prediction and Monitoring. Published online: 08 Nov 2018; 91-102. <https://doi.org/10.1108/S2040-72622018000020017>
- Parnjit Singh, Puzziawati Abdul Ghani & Teoh Sian Hoon. (2009). *Quantitative Data Analysis for Novice Researchers*. Kuala Lumpur: Primera Publishing. ISBN 978-983-44857-0-2
- R. B. Radin Firdaus, Ahmad Zubir Ibrahim, Chamhuri Siwar & Abdul Hamid Jaafar. (2014). *Penghidupan Petani Padi Dalam Mendepani Cabaran Perubahan Iklim: Peranan Intervensi Kerajaan Menerusi Skim Subsidi Harga Padi (SSHP)*. *Kajian Malaysia*, Vol. 32, No. 2, 2014, 73–92
- Rospidah Ghazali. (2017). *Keterangkuman dan Masyarakat Saksama: Multidimensi Kemudahterancaman Isi Rumah B40 dalam Buku Memperkasa Sosioekonomi Kelompok B40 Mendepani Arus Perdana*. Kuala Lumpur: Institut Tadbiran Awam Negara (INTAN). ISBN: 978-983-3109-95-1
- Sample Size Calculator. (<https://www.surveysystem.com/sscalc.htm>) 20 Oktober 2020
- Scoones, I. (1998). *Sustainable Rural Livelihoods: A Framework For Analysis*. IDS Working Paper 72. Institute of Development Studies, Brighton, UK.
- Sekaran, U., & Bougie, R. (2009). *Research methods for business: A skill building approach* (5th ed.). West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
- Serrat, O, (2008). *The Sustainable Livelihoods Approach*. Knowledge Solution, Asian Development Bank. Dicapai daripada <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27638/sustainable-livelihoods-approach.pdf>
- Sidek Mohd Noah. (2002), *Reka Bentuk Penyelidikan Falsafah: Teori dan Praktis*. Selangor: Universiti Putra Malaysia, h. 165.
- Tabachnick BG, Fidell LS. (2007) *Using Multivariate Statistics*. Boston: Pearson Education Inc
- Wan Mohd Zaifurin, W. N., Hayati, N., Sabri, A., & Ibrahim, M. (2015). *Penggunaan analisis faktor bagi kajian hubungan antara faktor-faktor peramal dengan kecenderungan pelajar menceburi merjaya keusahawanan*. *International Journal of Business and Technopreneurship* Volume 5, No. 2, June 2015 [293-306]
- Zainudin Awang. (2018). *Pendekatan Mudah Structural Equation Modelling (SEM)*. Selangor: MPWS Rich Resources Sdn. Bhd.
- Zainudin Awang. (2012). *Structural Equation Model Using AMOS Graphic*. Shah Alam: UiTM Press.